

Moksleivių vaikinų sąmoningumo ugdymas reflektuojant internetinę pornografiją

Jonas Ruškus

Profesorius socialinių mokslų
(edukologijos) daktaras
Vytauto Didžiojo universiteto
Socialinio darbo katedra
K. Donelaičio g. 58, LT-44248 Kaunas
Tel. (8 37) 22 27 39
El. paštas: j.ruskus@smf.vdu.lt

Irmantas Sujeta

Socialinio darbo magistras
UAB „Uno Kompiuteriai“
pardavimų vadovas
Žirmūnų g. 139, Vilnius
Tel. 8 628 77 425
El. paštas: irmantas.sujeta@gmail.com

Internetinė pornografija suvokiama kaip viena iš smurto ir viktimizacijos formų. Pornografijos internetu vartotojais, o kartu ir smurto bei viktimizacijos objektu, neretai tampa vaikai ir jaunuoliai, ypač berniukai ir vaikinai. Pornografija – ugdymo aplinkose nutylima tema, ji suvokiama kaip nelegali ir ypač nemorali veikla. Straipsnyje pristatomas tyrimas, kuriuo buvo siekiama įveikti neregimus socialinius draudimus ir moksleivių vaikinų grupėse inicijuojant internetinės pornografijos refleksiją – ugdyti dalyvių sąmoningumą. Tyrimas atliktas remiantis veiklos tyrimo dalyvaujant metodologija, kuri leido grupinių diskusijų būdu įvardijant turimus internetinės pornografijos suvokimus, projektuojant prevencines priemones, ugdyti vaikinų sąmoningumą internetinės pornografijos atžvilgiu.

Pagrindiniai žodžiai: internetinė pornografija, viktimizacija, sąmoningumo ugdymas, refleksija.

Įvadas

Augančios informacinių technologijų galimybės atveria naują saviraiškos erdvę. Remiantis *Internet World Stats* (2007), Lietuvos interneto vartotojų skaičius per pastarojo dešimtmečio pirmąją pusę sparčiai didėjo. 2006 metais Lietuvos interneto vartotojų buvo 1 221 700 ir tai yra penkis kartus daugiau nei 2000 metais. Remiantis Lietuvos statistikos departamento (2007) duomenimis, didėjantis besinaudojančių internetu žmonių skaičius 2007 metais sudarė beveik 90 proc. 16–24 metų amžiaus grupės narių. Pornografija yra viena iš grėsmių, kuri be didesnių pastangų pasiekama

internetu (Strasburger, Donnerstein, 1999). Internete yra tūkstančiai pornografijai skirtų tinklapių, kurie prieinami kiekvienam interneto vartotojui nepaisant amžiaus ir įsitikinimų. Waskul (2004) teigia, kad internetinis seksas yra plačiai pateikiamas vaizdais, prasmių sistemomis ir sąveikos formomis, kurios yra nesunkiai prieinamos. Internetinis seksas pasižymi androcentrinium (orientuotu į vyriškumą – *aut. past.*) šališkumu, seksualiniu moters išnaudojimu bei nuolatinium moralinių įsitikinimų neigimu.

Nepilnamečiams neigiamą poveikį daranti informacija Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo

viešosios informacijos poveikio įstatyme apibūdinama kaip erotinio pobūdžio bei sukelianti baimę ar siaubą¹. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas dėl vaiko apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo draudžia vaikus įtraukti į bet kokią seksualinę, prostitucijos veiklą ir tos veiklos naudojimą pornografijai². Šiais įstatymais numatoma ir vaiko apsauga, kad nebūtų įtraukti į tokios informacijos kūrimą. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas³ numato atsakomybę nepilnametį prižiūrintiems asmenims už neigiamos įtakos darymą bei netinkamą asmenybės ugdymą⁴. Griežta atsakomybė skiriama elektroninėms informavimo priemonėms, taip pat interneto tinklalapių administratoriams. Jie įpareigojami atitinkamai žymėti informaciją, neigiamai veikiančią nepilnamečių vystymąsi. Tokią informaciją draudžiama skelbti ir platinti nepilnamečiams laisvai prieinamose erdvėse⁵.

Internetinės erdvės atvirumas ir prieinamumas ne visuomet leidžia efektyviai įgyvendinti visas įstatymų numatytas prevencines ir draudžiamąsias priemones. Teigiama (Berson, 2003), kad internetas vartotojams perteikia naujas galių, tapatumo ir lytiškumo perspektyvas. Anot šio autoriaus, internetas yra kaip ugnis, kur už spindinčio hipnotizuojančio fasado slypi įvairios grėsmės. Įtinklinta viktimizacija (angl. *Online Victimization*) nurodo tapsmą interneto auka, kai interneto vartotojas patiria interneto grėsmes ir žalingas pasekmes. Viktimizacija gali įvykti internetu

patiriant seksualinį priekabiavimą, seksualinio pobūdžio medžiagos atidengimą (Wolak, Mitchell, ir Finkelhor, 2006). Iš kitų internetinės viktimizacijos rizikų išskiriamos (Willard, 2007) seksualinio pobūdžio rizikos: atsitiktinai ar sąmoningai internete prieinama pornografija, įtraukimas į rengimąsi seksualinei veiklai, seksualinių kontaktų paieška, seksualinės eksploatacijos demonstravimas.

Vėlyvos paauglystės amžiuje pornografijos įtaka asmenybei gali būti reikšminga. Internetinės pornografijos įtaka nepilnamečiams užsienio šalyse nagrinėjama jau ne vieneri metai. Aptardamas paauglystę, pornografiją ir jos žalą, C. Bryant'as (2010) pasigedo tyrimų, kurie remtųsi nesupaprastintu požiūriu į pornografijos įtaką jauniems žmonėms. Jis pabrėžė, kad svarbu atsižvelgti į šio reiškinio holistinį supratimą, kuriuo siekiama socialinius įsitikinimus ir elgesį tirti per individo ir bendruomenės tarpusavio sąveikas. J. D. Brownas ir kt. (2006), tyrę pornografijos žiniasklaidoje įtaką paaugliams, priėjo išvadą, jog būtina išskirti internetinę pornografiją kaip atskirą tyrimo sritį. Svarbias išvagas, remdamasis tarptautinio empirinio tyrimo rezultatais, atliko Australijos La Trobe universiteto Sekso, sveikatos ir visuomenės tyrimų centro mokslininkas M. Floodas (2009). Jis teigia, kad berniukai, kurie žiūri pornografiją, užaugę tampa vyrais, kurie mano, kad seksualinis priekabiavimas nėra blogas dalykas. Pornografiją žiūrintiems berniukams vėliau tampa sudėtinga sėkmingai palaikyti santykius, jie dažniau turi nenuolatinių lytinių santykių. Anot M. Floodo, pornografija yra labai prasta sekso mokytoja, nes joje rodomas nerealus seksas, joje nekalbama

¹ Valstybės žinios, 2009-12-28, Nr. 154-6959.

² Valstybės žinios, 1996, Nr. 33-807.

³ 86 straipsnis.

⁴ Valstybės žinios, 2000-10-25, Nr. 89-2741.

⁵ Valstybės žinios, 2004-06-19, Nr. 96-3530.

apie intymumą, meilę, ryšį arba romantiką. Didžioji dalis pornografijos yra seksistinė, paremta erotizuotu smurtu.

Lietuvoje jaunuolių domėjimasis pornografija beveik netirtas. J. Ruškus ir kt. (2009) nustatė, kad pornografinius interneto tinklapius labiau naršo berniukai nei mergaitės. Erotika ir pornografija labiausiai mergaites sudomina devintoje klasėje, nors, palyginti su kitomis temomis, ji mergaites domina mažiau. Mergaitės yra labiau linkusios vartoti kitokio pobūdžio tinklapius (socialinius, informacinius ir pažintinius ir kt.). Tačiau berniukų domėjimasis erotika ir pornografijos tinklapiais traktuojamas kaip norma. 2003 m. M. Floodas ir C. Hamiltono atlikto tyrimo duomenimis, Australijoje net 88 proc. 16–17 metų vaikinių pornografijos žiūrėjimą internete laiko natūraliu ir paplitusiu tarp vaikinių reiškiniu. Ir tik 7 proc. merginų varto pornografijos tinklapius.

Pornografija yra jautri tema, susijusi su socialiniais tabu. Tai reiškia, kad šia tema nėra paprasta kalbėti, aptarti, įvardyti savo patirtis, juolab daugiau ar mažiau viešai. Be to, prostitucija, visuomenėje žinoma kaip seniausia pasaulyje profesija, yra ypač apaugusi stereotipais, išankstiniais nusistatymais, neigiamais vertinimais. Istoriškai prostitucija buvo nelegali profesija, smerkiama kaip moralinis blogis, be to, kriminalizuojama. Pornografija yra paprastai nutylima tema, ypač ugdymo aplinkose, nes ji suvokiama kaip nelegali ir ypač nemoralinė veikla. Kita vertus, internetas keičia tradicinius tabu. Teigiama (Waskul, 2004), kad tradiciniai pornografijos socialiniai tabu internete išnyksta – tai, kas viešai nepriimtina ir netoleruojama, internete tampa priimtina ir toleruojama. Todėl pornografija

net kaip socialinis tabu vertintina nevienareikšmiškai, kai moksleiviai gali prisijungti prie pornografijos tinklapių net iš namų kompiuterių, o mokykloje pornografija nėra ugdymo programos ar bent pedagoginės diskusijos objektas.

Straipsnyje apžvelgiamas tyrimas, kuriuo buvo siekiama refleksijos būdu moksleivių vaikinių grupėje peržengti nematomus draudimus – tabu – aptariant turimas pornografijos internete vartojimo patirtis ir sampratas, grėsmes ir jų prevencijos priemones ir per tai skatinant mokinių sąmoningumą internetinės pornografijos atžvilgiu.

Tyrimu buvo siekiama atsakyti į klausimus: kaip moksleiviai vaikinai suvokia internetinę pornografiją, kaip jie atpažįsta internetinės pornografijos grėsmes, kokias jie patys, potencialūs internetinės pornografijos vartotojai, projektuoja prevencines priemones pornografijos grėsmėms išvengti.

Tyrimo buvo taikomas vadinamasis autentiškos patirties, arba požiūrio iš vidaus (angl. *insider's view*), principas. Šis principas, kaip tvirtinama (Oyersman ir Swim, 2001), ypač tinkamas esant stereotipais apipintiems, stigma pasižymintiems reiškiniams ir asmenims. Autoriai mano, kad požiūris iš vidaus leidžia stigmatizuotoms grupėms kurti jų socialinio pasaulio prasmę, ne tik vengti negatyvių, bet ir siekti pozityvių siekinių. Internetinės pornografijos vartojimas suvokiamas kaip viktimizacija, o ją vartojantys asmenys – kaip patiriantys žalą. Todėl, siekiant ugdomųjų rezultatų, būtina atskleisti požiūrį iš vidaus – moksleivių vaikinių suvokimą – į internetinę pornografiją, šio požiūrio atskleidimą ir patirties reflektavimą suvokiant kaip ugdomąjį procesą.

Teorinis metodologinis tyrimo pagrindas

Sąmoningumas, arba *conscientizacao*, reiškia mokymąsi suvokti socialinius, politinius ir ekonominius prieštaravimus ir engimo santykius bei imtis veiksmų prieš engiančios tikrovės elementus (Freire, 2000). Kitaip tariant, sąmoningumas yra kritinės sąmonės plėtotė. Pasak Paulo Freire'o, individas gali plėtoti kritinę sąmonę megzdamas dialogą ir komunikuodamas. Dialogas ir reflektavimas sudaro prielaidas įvardyti asmenines patirtis ir jas konceptualizuoti. Nurodoma (Johnson-Hunter, Risku, 2003), kad P. Freire'o kritinio mąstymo teorijoje dialogas ir įtrauktų žmonių veikla atlieka esminį vaidmenį, nes ne tik gaunama informacija, bet ir didinamas dalyvių sąmoningumas. Moksleiviai vaikinai, palaikydami dialogą internetinės pornografijos tema, turi galimybę ne tik įvardyti savo ir išgirsti kitų patirtis bei suvokimus, tačiau ir susivokti, kad internetinės pornografijos vartojimas kelia grėsmę jų pačių vyriškumo tapatumui, santykiams su kitais vaikiniais ir merginomis, sukuria neigiamų emocijų būsenas. Palaikydami dialogą ir reflektuodami moksleiviai ugdo savo kritinį internetinės pornografijos suvokimą atpažindami jos grėsmes ir projektuodami prevencijos galimybes. P. Freire'as teigia: „Nėra tikro žodžio, kuris tuo metu nebūtų ir praktika. Taigi sakyti tikrus žodžius reiškia pertvarkyti pasaulį“ (2000, p. 61). Žodis, dialogas ir reflektavimas yra tylėjimo kultūros (tabu temų) įveikos priemonės, kurios tampa išlaisvinančios edukacinės kultūros bei sąmoningumo ugdymo dalimi.

Šie P. Freire'o kritinio mąstymo ugdymo principai grindžia veiklos tyrimo dalyvaujant (angl. *Participative Action Research*)

metodologiją. Veiklos tyrimas dalyvaujant – tai mikrolygmens ir makrolygmens tyrimo metodologija, apibūdinama suvokimu, abipusiu išitraukimu, pokyčiais ir asmeniniu augimu (Kidd, Krall, 2005). Veiklos tyrimui dalyvaujant aktyviai naudojamas reflektyvus dialogas, kuriuo siekiama grupės dalyvių susivokimo bei dalijimosi asmeniniais potyriais su kitais (Khanlou, Peter, 2005). Buvo išskirti (Reason, 1994) du pagrindiniai veiklos tyrimo dalyvaujant tikslai: žinių ir veiklų, naudingų bendruomenei, kūrimas bei įgalinimas ugdant sąmoningumą. Tyrimo dalyviams aktyviai diskutuojant, jų vertybės tampa projektavimo proceso objektu, todėl ši tyrimo metodologija suvoktina kaip įgalinanti ir konstruktyvi (Kidd, Krall, 2005). Ši metodologija leidžia tyrėjui aktyviai ištraukti į tyrimo procesą, plėtojant lygiavertiškus galių apsikėitimus. Aktyvinamas grupės dalyvių išitraukimas į diskusijos procesą, didėja grįžtamasis ryšys, taip pat pasitikėjimas grupės tyrėju, nes visi dalyvauja tyrimo veiksmė. Šis metodas, grįstas P. Freire'o išlaisvinimo ir įgalinimo teoriniais principais, ypač tinkamas tirti jautrias temas, reikalaujančias didesnio pasitikėjimo tyrėju ir kitais grupės nariais, atvirumo diskutuojant.

Tyrimo duomenys buvo renkami pasitelkus *fokusuotos grupės* ir *pusiau struktūruoto interviu* metodus. Fokusuotos grupės metodu atrinkus iš esamos populiacijos mažą žmonių grupelę, labai veiksminga diskutuoti aptariant skirtingus požiūrius, generuojant naujas idėjas, patikslinant jau esamus įsitikinimus, atskleidžiant elgesio priežastis, išgaunant turiningesnes dalyvių interpretacijas (Denzin ir Lincoln, 1994). Pažymima (Flick, 2006), jog fokusuotos grupės metodas puikiai tinka atskleisti su

tabu temomis susijusiai informacijai. Paaugliui kalbėtis su savo bendraamžiais yra kur kas drąsiau, nei kalbėti individualaus interviu metu. Atsiradus daugiau stimulų, skatinama įsitraukti ir kitus grupės narius į diskusiją, kiekvienam permąstant savo prieš tai įgytas patirtis ir dažnai savaime pradedant naujas diskusijas.

Fokusuotoje grupėje buvo naudojamas *pusiau struktūruoto interviu metodas*. Šis metodas pasirinktas dėl savo tinkamumo gauti žodinę informaciją, nes tyrėjas, jeigu reikia, tyrimo dalyviui gali išaiškinti vieną ar kitą prieš tai pateiktą klausimą, tokiu būdu sulaukiami išsamesni tiriamųjų atsakymai ir galima paklausti papildomų klausimų (Tidikis, 2003). Klausinėjant moksleivius vaikus pusiau struktūruoto interviu būdu, sukuriamas neformalus dialogas, todėl susidaro laisvesnė aplinka, leidžianti nevaržomai dalytis asmenine patirtimi.

Atliktame tyrime buvo *naudojama vaizdinė ir garsinė medžiaga* – filmo peržiūra kaip pagrindinis instrumentas dialogui paskatinti. Moksleiviai vaikinai žiūrėjo dalį 2009-ųjų metų režisieriaus Bobcato Goldthwaito sukurtos komedinės dramos „Geriausias tėtis pasaulyje“ (*World's Greatest Dad*). Šis filmas buvo pasirinktas todėl, kad siužetas labai susijęs su jaunimo vartojama pornografijos forma. Tėvo ir moksleivio sūnaus problemiški tarpusavio santykiai, aplinkinių požiūris ir reakcija į vaikino priklausomybę nuo pornografijos, jo bendravimo su aplinkiniais sunkumai yra labai svarbūs filmo žiūrovams – tai fokusuotos grupės dalyviai ne kartą paminėjo. Kiekvienam filmą žiūrinčiam tyrimo dalyviui buvo sudaryta galimybė interpretuoti filmo veikėjo elgesį ir aplinkybes.

Fokusuotos grupės dalyviai priklauso tipinei 16–17 metų vyresnių moksleivių vaikinių grupei. Tyrimo rezultatai ir išvados iš dalies yra konceptualizuojami, todėl aprioriškai juos galima ekstrapoliuoti gimnazijų ir vidurinių mokyklų vienuoliktų ir dvyliktų klasių moksleiviams vaikinams. Moksleiviai į fokusuotą grupę atrinkti savanoriškai. Dalyviai buvo iš anksto informuoti apie tyrimą, o likus dienai iki kiekvienos grupės susitikimo, buvo dar kartą pasiteirauta apie jų dalyvavimą.

Visos fokusuotos grupės buvo sudarytos remiantis *tipinės ir sniego gniūžtės atrankos principais*. Pirmoji grupė buvo sudaryta tyrėjo pažįstamam žmogui nurodžius kitus tinkamus ir galbūt norinčius tyrime dalyvauti jaunuolius. Antroji ir trečioji grupės buvo sudarytos priskiriant į jas po vieną tyrėjui pažįstamą žmogų ir drauge jų rekomenduotus kitus kolegas.

Fokusuotos grupės surengtos 2010 m. balandžio ir gegužės mėnesiais. Renkantis vietą buvo sukurta jauki ir patogi atmosfera. Buvo pasirinktos neformalios vietos (už mokyklos ribų).

Pirmos grupės dalyviai buvo penki moksleiviai vaikinai, o antros ir trečios – po keturis. Dviejose paskutinėse grupėse nesusirinko po penkis tyrimo dalyvius dėl pritrūkusių rekomendacijų kandidatams dalyvauti tyrime.

Pusiau struktūruoto interviu temos ir klausimai buvo šie: Ką manote apie tai, kas parodyta filme? Ką galite pasakyti apie moksleivių vartojamą internetinę pornografiją? Ar tai laikoma moksleivių problema? Ar apie tai kalbama? Jei taip, kur ir kokiais būdais? Kokie internetinės pornografijos vartojimo privalumai ir grėsmės? Ar susi-

duriama su tokiomis problemomis, kaip parodyta filme? Su kokiomis problemomis susiduriama? Gal turite konkrečių pavyzdžių, atvejų? Kaip buvo spręsta problema? Kas tada padėjo? Kaip elgtis suaugusiesiems su internetinės pornografijos paveiktais moksleiviais vaikinais: tėvams, socialiniams darbuotojams, pedagogams? Kaip būtų galima padėti: tėvams, socialiniams darbuotojams, pedagogams? Ką jūs manote apie tai, kad šiandien buvo žiūrėtas toks filmas ir apie tai kalbėta?

Atliekant tyrimą, moksleiviams vaikiniams buvo pristatytas darbo tikslas, priežastys ir kokias temas galima aptarti kalbant apie pornografiją internete. Supažindinta su darbo eiga, susitarta dėl grupės vidaus taisyklių: nesinaudoti telefonais, atsakyti į iškilusius klausimus, išklaudyti vienas kitą. Taip pat atsiklausta dėl pokalbio įrašėjimo ir paaiškinta, jog tai svarbu siekiant kuo objektyviau pateikti surinktą informaciją. Visiems tyrimo dalyviams buvo garantuotas konfidencialumas, todėl vardai ar mokyklų duomenys, leidžiantys susieti moksleivius su jų tapatybėmis, yra pakeisti.

Tyrimo rezultatai

Moksleivių vaikinių turimas internetinės pornografijos suvokimas

Tyrimo dalyvavę vaikinai pasisakė žiūrintys pornografinę medžiagą dėl smalsumo ir noro save lytiškai patenkinti. Pornografija pačių moksleivių suvokiama kaip savišvietos ir fizinio atsipalaidavimo priemonė. Teigiama (Allen, D'Alessio, Brezgel, 1995), kad vizualinėje medžiagoje vartojamos nuogybės sumažina tiriamųjų įtampą, kita vertus, matomi agresyvūs seksualiniai san-

tykiai padidina ir netgi generuoja agresyvų žiūrovo elgesį. Tyrimo dalyviai pornografiją priskiria atsipalaidavimo formai, ją laikydami ir lytinės saviugdos priemone:

Smalsumas, dar fiziniai poreikiai atsipalaiduoti. Viskas į vieną susideda. [G, 16, I gr.]. Jeigu yra tik noras pamatyti ir, na, atsipalaiduoti vyriškai [B, 16, II gr.]; Savim daugiau pasitiki [N, 17, II gr.]; Ten mergina ir lytinis aktas, juk reikia žinoti prieš tai, kai tikrovėje išmėgini [Ž, 16, III gr.]⁶.

Tyrimo grupelėse vaikinai diskutavo ir vienbalsiai priėjo prie išvados, kad pornografija yra tinkanti priemonė save lytiškai patenkinti. Teigiama (Häggström-Nordin, 2006), kad pornografijos žiūrėjimas priimamas kaip natūralus reiškinys, nereikalaujantis papildomai įsigilinti, nes nurodomos su tuo susijusios prigimtinės priežastys. Internetinės pornografijos vartojimas yra normalizuojamas, priimamas kaip natūralus pasitenkinimo priemonė:

Na taip, juk reikia išlaisvinti hormonus, juk ką daugiau ir darysi, juk tai normalu, jaučiu visi vaikinai žiūri tai, tik nelabai kas ir kalba [V, 16, III gr.]; Vyras kas septynias sekundes galvoja apie nešvankybes, buvau girdėjęs. Prigimtis tokia, taigi normalu [D, 17, I gr.]; Tai yra natūralus biologinis dalykas, kad reikia išleisti skysčius iš kūno (juokiasi visi). Bet tai čia rimtai, nes po to jei ilgai to nepadarai tai vėliau galvoje sukasi vienintelis dalykas, kaip tai padaryti, moterį pamatai ir sunku valdytis <...> visi gėdijasi, bet tai yra natūralus dalykas [L, 16, I gr.].

Moksleiviai vaikinai išskiria informacijos prieinamumo svarbą, kai kalbama apie pornografijos žiūrėjimą internetu. Vaikinai nurodė žinantys, ko gali tikėtis naršydami

⁶ Tyrimo dalyvių kalba netaisyta, vardų inicialai pakeisti, tačiau teisingai nurodomas amžius bei fokusuotos grupės numeris.

po įvairias svetaines. Anot jų, prieš tai įspėjama, jog tinklapyje bus pornografinio turinio informacija, kuri pasiekama vos vieno mygtuko spustelėjimu nurodant, jog žiūrovui jau 18 metų:

Paspaudi, kad turi 18 ir viskas, juokelių reikalas! Labai lengva prieiti prie tos internetinės pornografijos, net durnelis sugebėtų [L, 16, I gr.]; Kad nelabai netyčia, nes visur gi, kai nori užeit ir klausia, ar turi 18 metų ir tikrai žinai kur eini [N, 17, II gr.].

Tyrimo metu įvertinta ir ekonominė pornografijos vartojimo pusė. Kalbama apie siekį bet kokia kaina įbrukti vartotojui prekę, šiuo atveju – pornografinę medžiagą. Tyrimo dalyvis pastebi begales tinklalapių, siūlančių panašias paslaugas, tačiau pašiepia tuos, kurie už jas moka, nes visa tai įmanoma gauti nemokamai. Šiuo atveju vertinamas apsukrumas ir netgi didžiuojamasi, kad sugebama gauti ir pasinaudoti tokio tipo medžiaga nemokamai. Vaikinas tyrimo pradžioje nė nesusimąsto apie grėsmingą pornografijos poveikį, nes azartas slopina budrumo ir savisaugos jausmą:

Pornografija buvo visais laikais, kai atsirado internetas, tai vienas iš pinigų šaltinių, net jiems nesvarbu kam pateikti tą medžiagą. Dabar yra kiek nori tų saitų ir gali bet kas prieiti. Tik tie kvaili, kur susivilioja pinigus mokėti, nes galima ir nemokamai gauti ir pasinaudoti. <...> O internete galima viską <...> Mes tai nelaikome kaip problemos <...> Gerai, kad lengva prieiti prie jos [L, 16, I gr.].

Smalsumas, fizinio atsipalaidavimo priemonė, biologinė prigimtis, neribotas prieinamumas – visa tai vaikinai nurodo kaip pornografijos internete vartojimo priežastis. Šias priežastis galime traktuoti kaip pačių vaikinių įvardijamus internetinės

pornografijos vartojimo pretekstus ir kartu jų pačių legitimuojamas ištraukimo į viktimizacijos procesą priežastis.

Moksleivių vaikinių viktimizacijos apraiškos internetinės pornografijos erdvėje

Tyrimo dalyvavę fokusuotų grupių vaikinai atpažino realias ir galimas internetinės viktimizacijos vartojant internetinę pornografiją patirtis. Paminėtas atvejis, kai į elektroninę pašto dėžutę buvo atsiųstas nelauktas laiškas. Medžiaga nebuvo vertinama neigiamai: *nuotraukos ten buvo geros*, tačiau reaguojama neigiamai į apkraunamą laiškais pašto dėžutę. Kiti pašnekovai įvardijo lėtai dirbantį kompiuterį ir padidėjusią virusų atakos riziką lankantis įtartinuose tinklalapiuose. Neretai kompiuterio saugumas suvokiamas kaip svarbesnis nei paties asmens saugumas:

Va, prisiminiau, kad man buvo į elektroninį paštą iš videogagos atsiuntę, tai susinervinau labai, dėl to kad visoki š... siunčia, kurio neprašau. <...> Užkniiso, kad siunčia šlamštą, paskui neatsirenki normalių laiškų. <...> Man tai dar per paieškas google ar bet kur kitur primeta visokių variantų [N, 17, II gr.]; Ką aš žinau apie porno, bet aš tai jau skaitau, kai landai internete ir per reklamas meta visokias nuogybes, o paskui peradresuoja į kitas vietas, tai nervina. Užknisa, kai kompiuteris sulėtėja [E, 16, III gr.]; Nervina, nes kompą stabdo ir vėl virusų pasigauti gali [R, 17, II gr.].

Tyrimo dalyviai įvardija gėdos jausmą, kurį patiria dėl internetinės pornografijos vartojimo siekiant save patenkinti. Tyrimo pradžioje vaikinai minėjo, kad save patenkinti ir pornografiją žiūrėti yra visiškai normalu, tačiau diskusijos eigoje vis labiau buvo minima patiriama gėda. Vaikinai pa-

tiria socialinio tabu patirties dvilypumą ir susiduria su ambivalentiškais jausmais.

Tu atlieki reikaliuką, ateina, pavyzdžiui, sesė, tėvai gali irgi, vis tiek gėda prieš tėvus [L, 16, I gr.]; Gėdos jausmas visais atvejais. Nagi nesi-pasakosi, ką su savimi išdarinėji [P, 17, I gr.].

Fokusuotų grupių dalyviai tvirtino, kad jų susidomėjimas internetine pornografija mažėja. Dalyviai pabrėžė padidėjusią pornografijos grėsmę jaunesnei kartai. Vaikiniai jaudinosi dėl vaikų saugumo prie kompiuterio, nepriežiūros ir tėvų žinių trūkumo auklėjant savo atžalas.

Blogai, kad vaikai gali prieiti prie to <...> Čia iš tikrųjų labai sunku apsaugoti vaikus nuo šitų, nes prieinamumas yra lengvas, kiekvienas gali prieiti prie pornofilmu, ir tai yra baisu [M, 17, I gr.]; Jauni leidžia didžiausią laiką [B, 16, II gr.]; Tai, kad ir tėvai, va prisimenu, buvo užtikę mane žiūrint ir nelabai davė argumentų, kodėl nežiūrėti, tai nekaip pasijauti. <...> Tai nieko ir nebuvo, pasakė, kad blogai ir viskas, taip ir likau nesupratęs [K, 17, III gr.]; Juk tėvai tai nelabai ir sugebės apsaugoti nuo tokio turinio, nes nemoka, kai dar vaikai maži ir tie vaikai daugiau žino nei jie [Ž, 16, III gr.]

Vaikiniai pripažįsta, kad apie pornografiją daugiausia kalbama su draugais ir mokykloje, nes ten praleidžiama daugiausia laiko. Tačiau net prie draugų vengiama garsiai ir rimtai kalbėti šia tema, nes jaučiama gėda ir bijoma būti išvadintam iškrypėliu. Tai patvirtina ir R. Jensenas (2004), teigiantis, jog pornografiją žiūrintiems asmenims padidėja gėdos, kaltės, nerimo, sumišimo jausmai.

Kiek girdžiu, tai dažniausiai mokykloje, nes daugiausiai laiko praleidi ten, o toliau gi už mokyklos, tai šiaip esi užsiėmęs ir nelabai su kuo kalbėti [E, 16, III gr.]; Tai paprastai tarp draugų, su nepažįstamais gi nekalbėsi, dar pagalvos, kad koks iškrypėlis esi [Ž, 16, III gr.]; Juokauji, juokauji, bet tai tiesa, kad yra pornografija, bet

nenori apsijuokti prieš draugus, kad smaukausi. Kaip tame, buvo gėda, nenorėjo, kad sužinotų jo draugai [G, 16, I gr.].

Grupėje aptarti asmenys, kurie viešai žinovo tonu kalba apie lytinius santykius. Toks viešas aptarimas sukelia kitų sumišimo jausmus, be to, tarsi įpareigoja kitus tapti tokio aptarimo dalyviais, kad nebūtų atskirti nuo grupės.

Bet tai užknisa tokie rimtai, nes jeigu nenori apie tai kalbėti ir čia toks aplinkui varo vis, tai taip ir kitus įjungia, kur nenori pasirodyt nieko nežinantys [P, 16, II gr.].

Internetinės pornografijos vartojimas vaikams gali sukurti įspūdį, kad moteris yra laisvai prieinama, kad pornografija yra jos pačios valia, ir todėl vaikinai lyg ir nusiima asmeninę atsakomybę už jos vartojimą.

Aišku įdomu, kad moteris viskam pasirašo ir kad ... Šitokią būtų gerai turėti. <...> Kažkaip nesinorėtų, bet tai jeigu taip nori, tai o ką bedarytum [R, 17, II gr.]

Internetinės pornografijos vartojimas yra susijęs su moksleivio pažangumu (Ruškus ir kt., 2010). Tyrimo dalyvių moksleivių vaikinių samprotavimai tai patvirtina. Moksleiviai mano, kad seksistinio pobūdžio keiksmažodžiai ir posakiai būdingi mažesnio išprusimo asmenims.

Būna panaudojami žodžiai visokie „K...“, aš tave iš priekio arba iš užpakalio, taigi iš laikraščio to neišgirsta [B, 16, II gr.]; Tai iš dalies pornografijos ir paties žmogaus neišprusimo, kai gal nuo tėvų priklausytų auklėjimo ar šiaip kokios kitos įtakos [R, 17, II gr.].

Tyrimo dalyviai skirtingai vertina prieš moterį nukreiptą smurtą. Vieni atpažįsta prieš moteris naudojamą smurtą, kurio patys nenorėtų sukelti. Kiti smurto neižvelgia, mano, kad tam tikra smurto patirtis yra

natūralus moters poreikis siekiant didesnio malonumo. Teigiama (Peteri ir Valkenburg, 2007), kad tokia nuomonė laikytina smurto racionalizavimu, kai smurtas pateisinamas paties asmens poreikiais, kurie neretai kyla iš to, kad moteris yra laikoma vartojimo objektu.

Ten gi žeminantis. <...> Tai smauginiai visokie ten ar mušimai, pliaukšnojimai, dar visokie tokie [B, 16, II gr.]; Taigi rodoma mūsų vyrų jėga ir parodo, kad va viską galim, ir jis viso reikalo vadovas. Žiūri ir viskas, nes užveža [N, 17, II gr.]; Tų pornografijos rūšių kiek tik nori yra ten. Ir po to gali prisižiūrėti. Ir pavojus po to, tie iškrypimai sado mazo ir panašiai, dar žinai gali imti ir pats ką panaudoti netyčia su mergina [L, 16, I gr.]; <...> nesuprasi jų, negi ten rimtai patinka, kai taip ar tik vaidyba, kai šiurkščiai taip, kažkaip realybėje to mėginti nesinori [Ž, 16, III gr.]; Bet tai visokių juk moterų yra, žinai, visom kitaip vis patinka [K, 17, III gr.].

D. Zillmanno ir J. Bryant'o (cit. iš Myers, 2008) 1984 m. atliktame eksperimente asmenys, paveikti pornografijos, yra linkę vertinti seksualinį nusikaltimą daug švelniau nei tie, kurie pornografijos įtakos nepatyrė. Panašią situaciją atskleidžia ir tyrimo dalyvių nuomonės, kad moteriai priskiriama atsakomybė dėl išnaudojimo.

Su vaikinais tai nieko, bet su moterim, merginom jaunom, juk visokių iškrypėlių kabinasi. <...> Tos durnės ir tiki, matomai nieko nesupranta. <...> Kad ten vyresnis kažkoks kabinasi, jau pilnametis, o tos dar malalietkos ir paleidžia seiles, susivilioja <...> [V, 16, III gr.]; Čia tai nesąmonė, čia tai merga turi būti va tokia (plekš-voja sau per smilkinį su delnu) [M, 17, I gr.]

Fokus grupių dalyviai taip pat išskyrė netoleruojamas pornografijos rūšis, kurios vertintos kaip iškrypimai. Pornografija įvardijama kaip grėsmė būsimiems lytiniais santykiams.

Yra visokie iškrypėliški filmai, visokie žiaurūs porno, kur smaugia, visokiais botagais lupa, dar yra toks gėjų porno [pertraukia G, 16, I gr. – žiaurus iškrypimas] ir dar yra tema, kai mato vaikas, kad vyras su vyru tai daro, ir mąsto, kad tai normalu. Ir dar yra [M, 17, I gr.]; Tai gal ten ir susišviečia kažkam, nes juk visko gali rasti. <...> Aš galvoju, kad čia nei problema, nei ne problema [E, 16, III gr.]; Minusas, kad iškreipia pačią žmogaus fantaziją, nes akto metu tu turi būti atsipalaidavęs. O neturėti kažkokias taisykles kaip pornografijoje [B, 16, II gr.].

Teigiama (Zillmann, 2000), jog pornografija lemia seksualinį aktyvumą, jį paankstina. Tokią pačią grėsmę išvelgia tyrimo dalyviai. Teigiama, jog dėl internetinės pornografijos norima anksčiau viską išmėginti, lytiškai eksperimentuoti. Smalsumas skatina ieškoti naujų potyrių, perkeliant „teoriją į praktiką“.

Kenkia, jeigu nuo jaunystės žiūrėjai pornografiją ir turi draugę, nuo jaunystės su ja užsiiminėjai lytiniais santykiais, abejoju ar tai į naudą [R, 17, II gr.]; Po to pamato ir galvoja: hmm... – būtų smagu pabandyti. Kaip šitame filme, gal didesnis malonumas būtų. Ir pradeda daryti, kas pabandyta. <...> Bet vis tiek esmė – smalsumas [L, 16, I gr.]; Tai taip, vien žiūrėjimas porno paskatina norą santykiauti lytiškai. <...> Kai vis žiūri dar ir dar, tai norisi ir realybėje išmėginti labiau, nu juk žinot, kai smegenis užspaudžia [B, 16, II gr.]

Teigiama (Voros, 2009), kad dar nėra aiškaus atsakymo dėl galimos priklausomybės nuo pornografijos. Priklausomybės grėsmė iškyla tuomet, kai pornografija nėra suvokiama kaip žalinga ir paveiki. Tyrimo dalyviai vaikinai poreikį naudotis internetine pornografija atsargiai vertino kaip priklausomybę.

Kad ant tiek būtų priklausomas nuo porno... nu gal... kartais būna sunku per savaitę bent kartą šiaip nepažiūrėjus iš smalsumo [E, 16,

III gr.]; Čia kaip ir alkoholikas, juk rodo, kad jis alkoholikas, bet to nepripažįsta. Nors būna ir išimčių, bet jis to negali nustoti daryti, jam reikia iš pašalinių pagalbos [L, 16, I gr.]

Moksleivių vaikinų projektuojama internetinės pornografijos prevencija

Pirmose dviejose tyrimo dalyse vaikinai siekė atskleisti aplinkybes, kuriomis susiduriama su internetine pornografija, ir kokios grėsmės iš to kyla. Trečiame etape imtasi projektuoti galimas prevencijos priemonės. Tyrimo dalyviai akcentavo atviros diskusijos būtinybę, nes stokodami diskusijų moksleiviai siekia gauti informacijos savais, dažnai internetinės pornografijos kanalais. Svarbu, kad prevencijos priemonės atitiktų moksleivių lūkesčius, vertėtų vengti informacijos raštu.

Dar būna juk lytinio švietimo pamokos, bet tai kad ten išpila viską kaip iš vadovėlio, mokytoja sako, kad savo atidaviau dabar jau jūsų bėda – arba ten maždaug, jei ką nors kas domina, tai literatūroje paskaitykit, va taip ir susirandį internete (juokas) [Ž, 16, III gr.]; Reikėtų rimtos pamokos ir net gal kelių, kad jaustųsi, jog rimta, o ne šiaip. <...> Bet tai va būtų įdomiau kur kas su merginomis kartu pakalbėti, nes dabar toks kaip nežinau kas [R, 17, II gr.]; Pateikti video apie bendravimą su mergina, arba net lytinį aktą, rodyti jau vyresniems, ten kokių 16 metų. Nes nu vis tiek jau būna visi matę tai, tik kad niekas garsiai nekalba (juokas) [P, 16, II gr.].

Tyrimo dalyvių akimis, vien filmų žiūrėjimo nepakanka norint padidinti moksleivių susivokimą. Buvo įvardytas užduočių ir aptarimų būtinumas, taip užtikrinant dėmesio sutelktumą į užsiėmimus. Akcentuota draugiška aplinka, kurioje būtų bendraamžiai, o veiklą koordinuotų socialinis darbuotojas ar pedagogas.

Iš tikrųjų filmai geriau būtų, jei užduotis duotų spręsti, tik kad filmas būtų įdomus. <...> Tai gal ir su paaugliais, su tėvais nelabai, bet va su specialistu vis tiek būtų drąsiau, nes tas bent žino daug, va kad kaip ir šiandien čia [L, 16, I gr.]; Grupeles padarytų, tada gal ir išeitų pašnekėti, nes taip tai neįmanoma kai daug [D, 17, I gr.]; Susirinktų klasė, padiskutuotų, prieitų prie bendrų nutarimų, vis tiek užstrigtų informacija apie tai ir susimąstytų žmonės [P, 16, II gr.].

Moksleiviai įvardijo atviros diskusijos, kurioje dalyvautų merginos ir pedagogas, trukdžius. Tai vadinamieji *šustriakai*, kurie, anot tyrimo dalyvių, trokšta dėmesio, o specialisto teikiamą informaciją paverčia juokais. Tyrimo dalyviai rekomenduoja pasinaudoti jų stebėta gerąja patirtimi, kai *šustriakus* pedagogai sugėdina arba atskiria nuo grupės, taip užtikrinamas *normalus darbas*.

Keli šustriakai viską juokais paleido, tai išėmė juos iš klasės mūsų ir tada visi labai rimtai susidomėję žiūrėjo [L, 16, I gr.]; Kad žmonės būtų apšviesti tinkamai, o ne šiaip vaikai mažyliai iš vyresnių, kur ten vyresnių, keliais metais didesnių ekspertų (juokas) ir tada patys bandytų nusičiuopę auką nesąmones visokias [N, 17, II gr.]; Man atrodo, kad tuos, kurie labiausiai reiškiasi ir trukdo kitiems, tai būtų geriausiai pačius sugėdinti, nes po to, kai prieš visą klasę sugėdini, tai pakanka. Tyliai ramiai sau sėdi, nebešneka ir tada jau rimtai [R, 17, II gr.].

Tyrimo dalyviai, prie papildomos informacijos, teikiamos lytinio švietimo pamokose, pabrėžia priklausomybės nuo pornografijos prevencijos priemonės.

Kaip naudotis apsaugos priemonėmis ir kad yra toks dalykas kaip priklausomybė, kad reikia saugotis, kreiptis pas specialistus ar į tėvus, jei jau nebegali nežiūrėti porno kiekvieną dieną [L, 16, I gr.]; Iš pradžių užtektų pašnekėti apie tai, bet jei priklausomybė pornografijai, tai specialistų reiktų [M, 17, I gr.]; Pas psichologus būtų

geriausiai nueiti, jeigu yra tokia priklausomybė didelė [L, 16, I gr.].

Tėvų naudojama speciali elektroninė programa, reguliuojanti naršomų internetinių puslapių pralaidumą, yra suvokiama kaip jaunuolio apsaugos nuo internetinės pornografijos priemonė.

Yra tokios priemonės, kurios draudžia pornografinės svetainės, kaip kompiuterinė auklė, ten negali net į tokius nešvankius puslapius eiti [L, 16, I gr.].

Tyrimo dalyviai tvirtina, kad ne visi tėvai žino su pornografija susijusias grėsmes, naudojasi pagalbinėmis tarpusavio bendravimo priemonėmis. Būtina padėti tėvams susivokti, kad jie turi dažniau atvirai kalbėti apie jų vaikams rūpimus dalykus. Tyrimo dalyviai teigia, kad noriai bendrautų su savo tėvais jautriomis temomis, tačiau laukia iniciatyvos iš tėvų pusės.

Kur ieškoti informacijos? Juk ne visi net žino apie grėsmes, žino, kad blogai tai taip, bet kaip blogai, gi nežino [P, 16, II gr.]; Aš tai nežinau, tikrai nežinau, gal taip imti ir atvirai pakalbėti, na, parodyti, kad tu pasitiki savo vaiku ir nesi ten aukščiau už jį kažką slėpdamas, paaiškinti viską, kad blogai yra, kas vyksta, nes yra blogų dalykų [Ž, 16, III gr.]; Vaizdinės priemonės tėvams turėtų padėti, jei nemoka prieiti, nors šiaip ir su maniškiais tai būtų suveikę arba dar suveiktų. Ten nusiperka, žiūri su vaiku, aiškina, susipažįsta [B, 16, II gr.].

Būtina mažinti tėvų ir mokytojų informacijos nesuderinamumą, nes tai trikdo mokslivius vaikus, kurie tuomet mieliau linksta bendrauti su savo bendraamžiais, nors jie ir nelabai išmano santykių niuansų:

Tėvai ir mokytojai, dar pedagogai ir darbuotojai turėtų dar tarpusavy kalbėtis, nes tikrai kartais

matai, kad vieni apie batus, o kiti apie ratus šneka ir galiausiai pasidaro neįdomu ir lieki prie savęs, arba klausai, ką draugeliai kalba [V, 16, III gr.]; O su draugais savam rate tai normaliai ir pasikalbi juk apie viską, nu žinot [K, 17, III gr.].

Diskutuodami vaikinai prieina prie bendros išvados, kad su mergina negalima elgtis, kaip rodoma pornografijoje. Šioje situacijoje vaikinai pornografiją naudoja kaip atvirkštinę blogo elgesio prevencijos priemonę:

Aš tai galvoju, kad jei nori turėti merginą, tai turi elgtis priešingai negu rodoma pornografijoje [N, 17, II gr.]; O aš galvoju, kad jei bendrautum su mergina kaip pornografijoje, tai vargu ar turėtum merginą [R, 17, II gr.].

Aptardami grupinę diskusiją, vaikinai teigė, jog anksčiau trūko tokio atviro kalbėjimo pornografijos tema. Prieita prie išvados, kad po refleksyvaus bendravimo padidėjo susivokimas, mąstymas ir tam suteikiama teigiama prasmė:

Seniau trūko to kalbėjimo apie pačią pornografiją, nes gal seniau jos tiek ir nebuvo, bet tai vis tiek [R, 17, II gr.]; Ir šiaip juk viskas egzistuoja, bet nešneka žmonės, tas ištvirkimas, nebendravimas normaliai [B, 16, II gr.]; Man tai patiko, nes kažkaip supratau daugiau, nei prieš tai kad galvojau, na labiau negalvojau, bet... Sunku pasakyti dabar, bet tikrai labiau gal susimąščiau [K, 17, III gr.].

Dialogo ir reflektavimo patirties grupinis aptarimas, atpažinimas ir įsivertinimas to, kas suprasta diskutuojant ir reflektuojant, leido pasiekti kokybinio tyrimo rezultatų pagrįstumo patiemis dalyviams, patvirtinant tyrimo veiksmingumą jų pačių atžvilgiu (angl. *confirmability member checking*).

Išvados

Internetinė pornografija yra įvairias ir prieštaringas prasmes turinti tema. Socialiniu požiūriu tai pusiau legitimi tema, kuri susijusi su nemoralumu, draudimais, nelegalumu ir kartu su visuotiniu žinojimu ir slaptu vartojimu. Psichologiniu požiūriu tai tema, kurioje susipina tokios prieštaringos emocijos, kaip smalsumas ir gėda. Nerimą kelia internetinės pornografijos tiesioginis ir netiesioginis smurtinis pobūdis, kuris gali turėti įtakos konstruojantis lytiniam tapatumui. Akivaizdu, kad internetinė pornografija yra reiškinys, kuris visuotinai prieinamas ir stipriai paveikus, kita vertus, nemoralus ir neteisėtas. Dvilypė internetinės pornografijos reiškinio prigimtis sukuria stipraus potraukio ir stipraus atstūmimo vienu metu būseną.

Internetinės pornografijos reflektavimas ar analizė nėra oficialaus ugdymo turinio dalis, jis neįtraukta į ugdymo programas. Tačiau galima numanyti, kad internetinė pornografija yra masiškai vartojama, ypač paauglių berniukų, kurie pradeda intensyviai domėtis lytiniais santykiais. Galima daryti prielaidą, kad internetinės pornografijos vartojimas yra gana reikšminga savaiminio mokymosi dalis. Žinant, kad pornografija turi daug neigiamų prasmų (galima žala lytiniam tapatumui ir vėlesniems lytiniam santykiams dėl internetine pornografija pateikiamo smurto), formaliojo švietimo sistema neturėtų ignoruoti šios savaiminio mokymosi srities.

Dialogas ir reflektavimas yra ta ugdymo priemonė, kuri sudaro prielaidas ne tik išreikšti ir įvardyti savo patirtis ir emocijas, bet ir išgirsti kitų, aptarti jas su bendraamžiais arba kartu su specialistu socialiniu

darbuotoju ar pedagogu. Veiklos tyrimas dalyvaujant yra ugdomojo pobūdžio: tyrimo procesas ne tik atskleidžia esamas patirtis, bet dialogo ir reflektavimo būdu ugdo dalyvių sąmoningumą. Tyrimo rezultatai parodė, kad vaikinai, aptardami internetinės pornografijos vartojimo patirtis, geba ne tik atpažinti galimas grėsmes, bet ir įvardyti potencialias prevencijos priemones. Grupinis patirčių įvardijimas, išsiskyrimas, kitų išklauskymas, dialogas sukuria precedentus plėsti savo supratimą apie aptariamą reiškinį, objektyvuoti asmenines šio reiškinio patirtis ir pajautas. Tyrimo dalyviai vaikinai patys nurodė, kad išbandytas atviro dialogo ir reflektavimo būdas yra ekstrapoliuotinas į kitas ugdymo aplinkas ir tinkamas ugdyti moksleivių sąmoningumui internetinės pornografijos atžvilgiu.

Rekomendacijos

Rekomenduojama internetinę pornografiją, kaip ir kitas jautrias bei draudžiamas (tabu) temas, nepalikti išimtinai savaiminiam jaunuolių ugdymuisi, nes tokių temų patirtis sudaro prielaidas patirti psichinę ir socialinę žalą. Svarbų vaidmenį čia turi atlikti mokyklos socialinis darbuotojas ar pedagogas, kuris, įgijęs moksleivių pasitikėjimą, inicijuotų grupines diskusijas jautriomis temomis, kartu ir internetinės pornografijos. Yra daug aktualių temų, kurios turėtų būti įvardytos, aptartos, reflektuotos bendraamžių ir suaugusiųjų grupėse, kad būtų didinamas moksleivių sąmoningumas nevienareikšmių socialinių reiškinų atžvilgiu. Akivaizdu, kad ne tik moksleivių, bet ir pačių suaugusiųjų supratimas apie moksleivių interesus, patirtis, lūkesčius gali būti gerinamas, nes

dažnai suaugusieji (pedagogai, moksleivių tėvai) nenutuokia apie tai, kuo domisi vaikai, į kokius ryšius jie įsitraukia. Rekomenduojama mokyklose inicijuoti diskusijų klubus, grupes, kuriose įvairaus amžiaus moksleiviai vieni ar su pedagogais, ar tėvais

galėtų dialogo būdu kalbėti jiems rūpimais klausimais, kurti atvirumo, pasitikėjimo precedentus ir atitinkamai plėtodami refleksyvumo ir kolegialaus bendravimo kultūrą ugdyti sąmoningumą nevienareikšmių nūdienos reiškiniių atžvilgiu.

LITERATŪRA

- Allen, M.; D'Alessio, D.; & Brezgel, K. (1995). A meta-analysis summarizing the effects of Pornography II. *Human communication research*. Oxford University Press / UK, vol. 22(2), p. 258–283.
- Berson, I. R. (2003). Grooming Cybervictims. The Psychosocial Effects of Online Exploitation for Youth. *Journal of School Violence*, vol. 2 (1), p. 5–18.
- Bryant, C. (2010). Adolescence, pornography and harm. *Youth Studies Australia*, vol. 29, p. 18–26.
- Brown, J. D.; L'Engle, K. L.; Pardun, C. J.; Guo, G.; Kenneavy, K.; & Jackson, C. (2006). Sexy media matter: Exposure to sexual content in music, movies, television, and magazines predicts Black and White adolescents' sexual behavior. *Pediatrics*, vol. 117, p. 1018–1027.
- Denzin, N. K.; Lincoln, Y. S. (1994). *Handbook of qualitative research*. Thousand Oaks.
- Flick, U. (2006). *An Introduction to Qualitative Research*. The Sage.
- Flood, M. (2009). The Harms of Pornography Exposure Among Children and Young People. *Child Abuse Review*, vol. 18, p. 384–400.
- Freire, P. (2000). *Kritinės sąmonės ugdymas*. Vilnius: Tyto alba.
- Hägström-Nordin, E.; Sandberg, J.; Hanson, U.; & Tyden, T. (2006). It's everywhere! Young Swedish people's thoughts and reflections about pornography. *Scandinavian Journal of Caring Science*, vol. 20, p. 386–393.
- Jensen, R. (2004). *Pornography and sexual violence* [žiūrėta 2010-05-11]. Prieiga per internetą: <http://new.vawnet.org/Assoc_Files_VAWnet/AR_PornAndSV.pdf>.
- Johnson-Hunter, P.; & Risku, M. T. (2003). Paolo Freire's Liberatory Education and the Problem of Service Learning. *Journal of Hispanic Higher Education*, vol. 2 (1), p. 98–108.
- Khanlou, N.; & Peter, E. (2005). Participatory action research: considerations for ethical review. *Social Science & Medicine*, vol. 60, p. 2333–2340.
- Kidd, S. A.; Kral, M. J. (2005). Practicing participatory Action Research. *Journal of Counseling Psychology*, vol. 52(2), 187–195.
- Myers, D.G. (2008). *Socialinė psichologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
- Oyersman, D.; Swim, J. K. (2001). Stigma: An Insider's View. *Journal of Social Issues* [žiūrėta 2010-12-31]. Prieiga per internetą: <http://findarticles.com/p/articles/mi_m0341/is_1_57/ai_75140958/>.
- Peter, J.; & Valkenburg, P. M. (2007). Adolescents' Exposure to a Sexualized Media Environment and Their Notions of Women as Sex Objects. *Sex Roles*, vol. 56 (5–6), p. 381–395.
- Reason, P. (1994). Human inquiry as discipline and practice. In: P. Reason (Ed.). *Participation in human inquiry* (p. 40–56). Thousand Oaks, CA: Sage, p. 40–56.
- Ruškus, J.; Žvirdauskas, D.; Kačenauskaitė, V. (2010). Interneto vartojimo grėsmių suvokimas ir patirtis: moksleivių viktimizacijos prielaidos. *Socialinis darbas*, Nr. 9(2), p. 70–78.
- Strasburger, V. C.; Donnerstein, E. (1999). Children, adolescents, and the media: Issues and solutions. *Pediatrics*, vol. 103, p. 129–139.
- Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius.
- Voros, F. (2009). The invention of addiction to pornography. *Sexologies*, vol. 18, p. 243–246.
- Waskul, D. D. (2004.). Sex and the Internet: Old Thrills in a New World; New Thrills in an Old World. In: Waskul, D. D. (ed.) *Net.SeXXX. Readings on Sex, pornography and the internet*. New York: Peter Lang.
- Willard, N. (2007). Youth Risk Online Insight for Professionals Who Work With Youth. Presentation Notes. Center for Safe and Responsible Use of the Internet. Prieiga per internetą: <http://csriu.org>; <http://cyberbully.org>
- Wolak, J.; Mitchell, K.; Finkelhor, D. (2006). *Online Victimization of Youth: Five Years Later*. National

Center For Missing & Exploited Children. Prieiga per internetą: <www.unh.edu/ccrc/pdf/CV138.pdf>.

Zillmann, D. (2000). Influence of unrestrained access to erotica on adolescents' and young adults'

dispositions toward sexuality. *Journal of Adolescent Health*, vol. 27, p. 41–44.

Internet World Stats (2007) [žiūrėta 2010-03-24]. Prieiga per internetą: <<http://www.internetworldstats.com/eu/lt.htm>>.

SCHOOLBOYS' CONSCIENTIZATION ON ONLINE PORNOGRAPHY THROUGH DISCUSSION AND REFLECTION

Jonas Ruškus, Irmantas Sujeta

S u m m a r y

Online pornography is considered as one form of violence and victimization. Schoolboys often are users of online pornography and, at the same time, they become objects of violence and victimization. Online pornography is one of the themes which is suppressed in formal education settings, because it is of immoral and illegitimate character. The article presents results of participatory action research implemented at the secondary school. The typical sampling was organized, 13 schoolboys of age 16–17 participated in three focus groups. After watching B. Goldthwait's film *World's Greatest Dad* where the film hero a schoolboy deals with a pornography theme, research participants discussed and reflected their own experience, and also perceived threats of

online pornography. Research participants discussed and designed measures for education and prevention for coping with online pornography. As the use of online pornography is an important part of informal education with threatening consequences, the formal education should turn to this issue creating space and time for dialogue and reflection. The implemented participatory action research process and results revealed that dialogue promotes the expression and hearing of different emotions and experiences, the reflection on the possible victimization consequences, the development of a broader view and deeper understanding of the phenomena of online pornography.

Keywords: conscientization, online pornography, schoolboys.

Įteikta: 2010 10 10

Priimta: 2011 02 15